चितवन जिल्लाका चेपाङजातिमा प्रचलित लोकगीतहरुको सङ्कलन र वर्गीकरणमूलक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तरगत त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर, नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह (एम. ए., प्राइभेट) द्वितीय वर्षको दसौं पत्र (लोक साहित्य र अध्ययनपत्र ५१०–६) को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

अध्ययनपत्र

अध्ययनकर्ता

गोपाल पोख्रेल

त्रिभुवन विश्वविद्यालय प्राइभेट

कीर्तिपुर

नेपाली विभाग

कीर्तिपुर काठमाण्डौं

२०६७

चितवन जिल्लाका चेपाङजातिमा प्रचलित लोकगीतहरुको सङ्कलन र वर्गीकरणमूलक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तरगत त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली विभागको स्नातकात्तोर तह (**एम.ए.प्राइभेट**) **द्धितीय वर्षको दसौंपत्र**

(**लोकसाहित्य र अध्ययनपत्र ५१०–६**) **को प्रयोजनकालागि प्रस्तुत**)

अध्ययनपत्र

अध्ययनकर्ता

गोपाल पोखेल

सि.न. ....

शै.स. २०६२–२०६४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

(**प्राइभेट**) **कीर्तिपुर**

नेपाली विभाग

काठमाण्डौं

२०६७

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय प्राइभेट नेपाली विभाग अन्तरगत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दशौं पत्रको प्रयोजनका लागि चितवन जिल्लाका चेपाङजातिमा प्रचलित लोकगीतहरुको सङ्कलन र वर्गीकरणमूलक अध्ययन शीर्षकको यो अध्ययन पत्र तयार पारिएको हो । आफ्नो व्यस्तताको बाबजुत पनि यस कार्यमा महत्वपूर्ण सल्लाह, सुझाव प्रदान गरी मार्गदर्शन गर्नुहुने अध्ययन पत्र निर्देशक आदरणीय गुरु मोतिलाल पराजुलीप्रति म सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययनपत्र तयार गर्न हौसला र स्वीकृतीका साथै आवश्यक सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु डा.राजेन्द्रप्रसाद सुवेदी (विभागीय प्रमुख नेपाली विभाग - त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर)ज्यू प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

मेरो अध्ययनको यो क्षणसम्म अविरल प्रेम, प्रेरणा र अवसर प्रदान गर्नुहुने पुजनीय वुवा प्रेमनारायण पोखेल, आमा राधा पोखेल र श्रीमती प्रभा पोखेल, भाइहरु गुरुप्रसाद, मधुसुदन एवम् घरपरिवारका सम्पूर्ण सदस्यहरुप्रति म चीर ऋणी छु साथै विविध पक्षबाट सहयोग पुऱ्याउनुहुने शिक्षक साथीहरु र अन्य व्यक्तिहरु प्रति पनि हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । गीत गाएर अध्ययनसम्बन्धी आवश्यक सूचना र जानकारी उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने लोक गायकहरु सुमन चेपाङ, यमन चेपाङ, बाबुराम प्रजा, रवीनकुमार चेपाङ, मनमाया चेपाङ, सुनिमाया प्रजा, बलवीर प्रजा र अन्य गायकहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

कार्य व्यस्तताको बाबजुत पनि छिट्टै नै शुद्धरुपमा र झर्को नमानी मित्रतापूर्ण व्यवहारका साथ कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग पुऱ्याउनु हुने फोटोकपी वर्ल्ड एण्ड ग्राफिक्स डिजाइन सेन्टर, भरतपुरका भाइ राजेन्द्र न्यौपाने पनि धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्त्यमा चितवन जिल्लाका चेपाङजातिमा प्रचलित लोकगीतहरुको सङ्कलन र वर्गीकरणमूलक अध्ययन शीर्षकको यो अध्ययन पत्र आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि नेपाली विभाग त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मितिः २०६७/१२/

प्रस्तुतकर्ता
गोपाल पोखेल
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाण्डौ

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

अ.प्र.	अप्रकाशित
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स.	जिल्ला विकास समिति
डा.	डक्टर
त्रि. वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
न.पा.	नगरपालिका
ने.रा.प्र.प्रं	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पी.सी.डी.पी.	प्रजा कम्युनिटी डेभलपमेन्ट प्रोजेक्ट प्रजा सामुदायिक विकास कार्यक्रम
पृ.	पृष्ठ
प्रा.	प्राध्यापक
भ.न.पा.	भरतपुर नगरपालिका
र.न.पा.	रत्ननगर नगरपालिका
ल.अ.	लघु अनुसन्धान
वि.सं.	बिक्रम सम्बत
सम्पा.	सम्पादक
सं	संस्करण

विषयसूची

निर्देशकको मन्तब्य क

मूल्याङ्कन समितिको सिफारिस ख

कृतज्ञता ज्ञापन ग

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची ङ

परिच्छेद : एक

१.१अध्ययनपत्रको परिचय १

१.२ समस्याकथन २

१.३ अध्ययनको उद्देश्य २

१.४ अध्ययनको औचित्य र महत्व २

१.५ पूर्वकार्यको अध्ययन र समीक्षा ३

१.६ सीमाङ्कन ५

१.७ सामग्री संकलन र अध्ययन विधि ५

१.७.१ क्षेत्रीय अध्ययन विधि ५

१.७.२ पुस्तकालयीय विधि ५

१.७.३ अनुवाद विधि ६

१.७.४ लेखन विधि ६

१.८ अध्ययन पत्रको रुपरेखा ६

परिच्छेदः दुई

चितवनका चेपाङजातिको सामाजिक र संस्कृतिक परम्परा

२.१ चेपाङजातिको सामान्य परिचय ८

२.२ चेपाङजातिको बसोबास क्षेत्र र जनसङ्ख्या ९

२.२.१ चेपाङजातिको बसोबास क्षेत्र ९

२.२.२ जनसङख्या १०

२.३ चितवनका चेपाङजातिको थर र गोत्र १२

२.३.१ पुकुन्थली १२

२.३.२ कछारे (सुनप्रजा) १३

२.४ चितवनका चेपाङजातिको सामाजिक अवस्था १४

२.४.१ घरका बनावट तथा स्थिति १४

२.२.२. पेसा तथा आयस्रोत १५

२.४.२.१. पेसा १५

२.४.२.२. आयस्रोत १५

२.४.३. खानपान १५

२.४.४.भाषा १६

२.४.५. वेशभुषा एवम् गरगहना १६

२.४.६. पारिवारिक बनोट तथा महिलाहरुको स्थान १७

२.४.७. चेपाङजातिको अन्य जातिसँगको सम्बन्ध १७

२.५. चितवनका चेपाङजातिमा गरिने सामाजिक संस्कारहरु १८

२.५.१.जन्म संस्कार १८

२.५.२ भात ख्वाई १८

२.५.३. छेवर १८

२.५.४ विवाह १८

२.५.४.१. मागी विवाह १८

२.५.४.२. भगाई वा प्रेम विवाह १९

२.५.४.३. विधवा विवाह १९

२.५.५. मृत्यु संस्कार १९

२.६. चितवनका चेपाङजातिको सांस्कृतिक परम्परा २०

२.६.१. चेपाङजातिले गर्ने केही प्रमुख पूजाआजा २०

२.६.१.१. नामरुङ २०

२.६.१.२. भूँयर २०

२.६.१.३. गौडू देवता २१

२.६.१.४. वायु देवता २१

२.६.१.५.अइतवारे २१

२.६.१.६. गोसाई बाबा २१

२.६.२. चितवनका चेपाङसमाजमा मनाइने चाडपर्वहरु २१

२.६.२.१. चण्डीपूर्णिमा २२

२.६.२.२. न्वागी (छनम्) २२

२.६.२.३. दसैं २२

२.६.२.४. तिहार २२

२.६.२.५. माघेसंक्रान्ति २२

२.६.२.६. चैते दसैं २३

२.७. निष्कर्ष २३

परिच्छेद : तीन

३.१.लोकगीतको सैद्धान्तिक परिचय २४

३.२. लोकगीतका विशेषता २५

३.३. लोकगीतको वर्गीकरण २६

३.४. लोकगीतका सन्दर्भमा चेपाङजातिमा प्रचलित लोकगीतहरु २७

३.५. निष्कर्ष २८

परिच्छेदः चार

चितवनका चेपाङजातिमा प्रचलित लोकगीतको वर्गीकरण अध्ययन

४.१ चेपाङलोक साहित्यको परिचय २९

४.२ चेपाङसमाजमा प्रचलित लोकगीत २९

४.३ चितवनको चेपाङजातिका लोकगीतका विशेषताहरु २९

४.३.१ मौखिक परम्परामा जीवित रहनु ३०

४.३.२. मनोरञ्जन दिन सक्नु ३०

४.३.३.मौखिक र सरल हुनु ३०

४.३.४. एकल र सामूहिक दुवै रुपमा गाउन मिल्नु ३०

४.३.५. चेपाङ संस्कृति झल्किनु ३०

४.३.६. ईश्वरप्रतिको आस्थाभाव झल्किनु ३१

४.३.७. चेपाङ भाषामा गाइनु ३१

४.४. चेपाङ समाजमा प्रचलित लोकगीतको वर्गीकरणका आधारहरु ३१

४.४.१. कार्यको आधार ३१

४.४.२. प्रस्तुतिको आधार ३२

४.४.३. स्वरुपका आधार ३२

४.४.४.विषयवस्तुको आधार ३२

४.५.वर्गीकृत लोकगीतहरुको अध्ययनमूलक प्रस्तुति ३२

४.५.१.पर्वगीत ३३

४.५.१.१. तीजगीत ३३

४.५.१.२. दसैंमा गाईने गीत (मन्काम) ३४

४.५.१.३.तिहारको भैलो गीत ३४

५.५.२.संस्कार गीत ३५

४.५.२.१. भूमिको गीत ३५

४.५.२.२. विवाहमा गाइने गीत ३६

४.५.२.३. मृत्युसंस्कार (रिसासा) गीत ३७

४.५.३. श्रमगीत ३७

४.५.३.१.वैशाखेगीत ३८

४.५.३.२.जेठेगीत ३८

४.५.३.३.असारेगीत ३८

४.५.४. मनोरञ्जनका गीतहरु ३९

४.५.४.१.एकलगीत ३९

४.५.४.२.दोहोरीगीत ४०

४.५.४.३.झ्याउरेगीत ४१

४.५.५. विविध गीत ४१

४.५.५.१.गरिब च्योबाङ्को घाँसेगीत ४१

४.५.५.२.चैत/वैशाखको उराठलाग्दो समयमा गाउने गीत (डीकोगीत) ४२

४.५.५.३. विछोडका गीत ४२

४.५.५.४. जेठेनी गीत ४३

४.५.५.५. हिमाल सेतै छ भन्ने भाकामा गाइएको गाइने गीत ४३

४.५.५.६. पुर्ख्यौली थलोको गीत ४४

४.६. निष्कर्ष ४४

परिच्छेद : पाँच

चितवनका चेपाङसमाजमा प्रचलित लोकगीतको मुलपाठ

५.१. पर्वगीत ४५

५.१.१.तीजगीत ४५
५.१.२.दसैँमा गाइने (मन्काम) ४५
५.३.३.तिहारमा गाइने गीत (भैलो) ४६
५.२. संस्कार गीत ४७
५.२.१. विवाहको मंगल ४७
५.२.१.१. विवाहमा केटी माग्नजाँदा गाइने गीत ४७
५.२.१.२.विवाहमा केटी दिने स्वीकृत भएपछी केटा पक्षबाट गाइनेगीत ४८
५.२.१.३. दुरानमा गाइने गीत ४९
५.२.२. मृत्युसंस्कार गीत (रिसासा) ५०
५.२.३. न्वागी (छनम्) गर्दा गाइने गीत ५१
५.२.४. भूमिको मङ्गल ५१
५.३. श्रमको गीत ५२
५.३.१. वैशाखे गीत ५२
५.३.२. जेठेगीत ५३
५.३.३. असारेगीत ५४
५.४. मनोरञ्जनका गीत ५४
५.४.१.१. एकल गीत (महिलाले गाउने गीत) ५४
५.४.१.२. पुरुषले गाउने एकल गीत ५५
५.४.२. दोहोरी गीत (कान्छी गीत) ५७
५.४.२.१.गोठालो जाँदा युवायुवती वीच गाइने गीत ५७
५.४.२.२.दुःखले गर्दा परदेश गएको (कान्छी गीत) ५९
५.४.२.३. भ्याउरे गीत (लौलौ भाका) ६०
५.५. विविध ६१

५.५.१. गरिव च्योवाङको घाँसे गीत ६१

५.५.२. चैत वैशाखको उराठलाग्दो समयको गीत (डीको गीत) ६२

५.५.३. प्रेमीप्रेमिका विछोड भएपनि जङ्गलमा गएर एक्लै गाउनेगीत ६३

५.५.४. जेठ महिनामा बाँदर कुर्ने बेलामा गाइने गीत ६३

५.५.५. हिमाल सेतै छ भन्ने भाकामा गाइएको दशैंगीत ६४

५.५.६. बिर्सनु हुँदैन पुर्ख्यौली थलोलाई भन्ने गीत ६४

५.५.७. वि.सं. २०५९ सालमा पहिरो जाँदाको गीत ६५

परिच्छेद : ६

उपसंहार

६.१. सारांश ६७

६.२. निष्कर्ष ६८

परिशिष्ट

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

(क) प्रमुख पुस्तककार कृतिहरु ६९

(ख) प्रमुख पत्रपत्रिकाहरु ७०